

Yönetici Özeti

2020 yılında COVID-19 küresel salgınının yayılmasıyla, küresel işgücünün büyük kısmı ev eksenli çalışmaya geçiş yapmış, onlarca yıldır zaten evden çalışmakta olan diğer milyonlarca çalışanın saflarına katılmıştır. Evden çalışma, çalışma yaşamında uzun süredir bilinen önemli bir olgu olsa da, işgücü piyasalarını düzenleyen kurumlar, evin de bir işyeri olduğu düşünülerek tasarlanmamıştır. Ev eksenli çalışmadaki ani artış, hem çalışanlar hem de işverenler açısından ev eksenli çalışmanın etkilerini acilen değerlendirme ihtiyacı doğurmuştur. Bu rapor, bir yanda ev eksenli çalışmanın daha iyi anlaşılmasını sağlama, diğer yanda da eski ve yeni ev eksenli çalışanlar için insana yakışır işlerin önünü açacak politikalara rehberlik etme amacını gütmektedir.

Ev eksenli çalışma nedir?

Ev eksenli çalışma, ILO'nun 1996 tarihli ve 177 sayılı Ev Eksenli Çalışma Sözleşmesi ve eşlik eden 184 sayılı Tavsiye Kararı'nda şöyle tanımlanmaktadır: "... bir kişi tarafından yürütülen ve (i) işverenin işyeri dışında kalan, kişinin kendi evi veya kendi seçtiği diğer tesislerde, (ii) ücret karşılığında, (iii) donanım, malzeme veya kullanılan diğer girdileri kimin sağladığına bakılmaksızın işveren tarafından belirlenen bir ürün veya hizmet ile sonuçlanan çalışmadır" (177 sayılı Sözleşme, 1. Madde). Bu tanım, "ulusal yasalar, yönetmelikler veya mahkeme kararları çerçevesinde bağımsız bir çalışan olarak dikkate alınması için gerekli özerklik ve ekonomik bağımsızlık derecesi bulunan" kişileri kapsamaz. Ayrıca, her zamanki işyerleri yerine sadece işlerini zaman zaman evde yapan çalışanlar da Sözleşme'nin tanımladığı ev eksenli çalışan kapsamında değildir.

Bu raporda üç farklı ev eksenli çalışma türü ele alınmaktadır:

- **Endüstriyel ev eksenli çalışma:** Fabrika üretiminin bir parçası olarak veya yerini alacak şekilde, ev eksenli çalışanların üstlendiği mal üretimi ve aynı zamanda el işleri yapımı gibi el emeği üretimi kasteder.
- **Uzaktan çalışma:** İşlerini uzaktan yapmak için bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanan çalışanların çalışmasını kasteder. 177 sayılı Sözleşme'ye göre bu tanım, düzenli veya sürekli olarak evlerinde (veya seçtikleri başka bir konumda) uzaktan çalışanlar ile sınırlandırılmaktadır.
- **Ev temelli dijital platformda çalışma:** Ulusal hukuk kapsamında bağımsız çalışan sayılacakları özerklik ve ekonomik bağımsızlığa sahip olmadan, işveren veya aracının spesifikasyonlarına uygun olarak "çevrimiçi havuzdan çalışanlar"ın ifa ettikleri hizmet sektörü faaliyetlerini kasteder.

Ev eksenli çalışma dünyanın her köşesinde mevcuttur. Yüksek gelirli ülkelerde esas olarak uzaktan çalışma ile ilişkilidir, ancak bu ülkelerde de imalat sanayiinde önemli oranlarda ev eksenli çalışan kesimler vardır. Tarihsel olarak endüstriyel ev eksenli çalışma Avrupa ve Kuzey Amerika'da ön plana çıkmış olmakla birlikte, emek yoğun imalatın son on yıllarda gelişmekte olan ülkelere taşınmasıyla, endüstriyel ev eksenli çalışmanın büyük kısmı da bu ülkelere

gitmiştir. Ev eksenli çalışanlar, başta Asya’da olmak üzere gelişmekte olan ülkelerde, giyim, elektronik ve ev aletleri sektörlerinin küresel tedarik zincirlerinde ve aynı zamanda yerel (yurtiçi) tedarik zincirlerinde öne çıkmaktadır.

Üretimde ev eksenli çalışma nasıl kullanılıyor?

Ev eksenli çalışma, mal ve hizmet üretiminde yaygındır. Hizmet sektöründe ev eksenli çalışma, XX. Yüzyıl boyunca hep var olmuştur; ancak yüzyılın ikinci yarısından itibaren bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler sonucunda, sigorta, bankacılık ve turizm gibi birtakım sektörlerde güçlü biçimde yayılmıştır. 1970’lerde bir kısım işverenler “uzaktan çalışma”yı denemeye başlamış, bunun sonucunda küçük fakat sürekli bir beyaz yakalı “uzaktan çalışan” kitlesi oluşmuştur. 2000’li yılların ortalarından itibaren dijital çalışma platformlarının yükselişi, ev eksenli çalışma olanaklarını genişletmiştir. Dijital çalışma platformlarında duyurulan hizmet işlerinin bir çoğu, dünyanın her köşesinde bulunan “çevrimiçi havuzdan çalışan”lar tarafından yapılmaktadır. Bu işler, endüstriyel ev eksenli çalışmaya benzemektedir: Çalışanlara görev veya proje esasıyla ödeme yapılmakta, iş ise işveren veya aracının spesifikasyonlarına uygun olarak yürütülmektedir. Dijital çalışma platformları üzerinden bu görevleri dışarıya yaptırma kolaylığı, önümüzdeki on yıllarda ev eksenli çalışma olanaklarının sürekli genişleyeceğini göstermektedir.

Endüstriyel ev eksenli çalışma ve ev temelli dijital platformda çalışma, işletmelerin üretim talebindeki değişimlere hızla tepki verebilmeleri ve maliyetleri düşürebilmelerine olanak tanıyan, oldukça esnek üretim biçimlerini temsil etmektedir. Şunların olduğu her zaman ve her yerde devam etmektedir: (1) Üretim süreci somut görevlere bölünebilmektedir; (2) üretim için gereken sermaye -dikiş makinesi veya kişisel bilgisayar gibi- nispeten düşük maliyetle erişilebilir; (3) işgücü mevcuttur. İşgücü mevcudiyeti -genellikle, ev eksenli çalışma ile ev işleri ve bakım sorumluluklarını birleştiren kadınlar- hem hanelerde hem de toplumdaki toplumsal cinsiyet rollerine büyük ölçüde bağlıdır.

Kaç kişi ev eksenli çalışıyor? Nerede yaşıyorlar, özellikleri nelerdir?

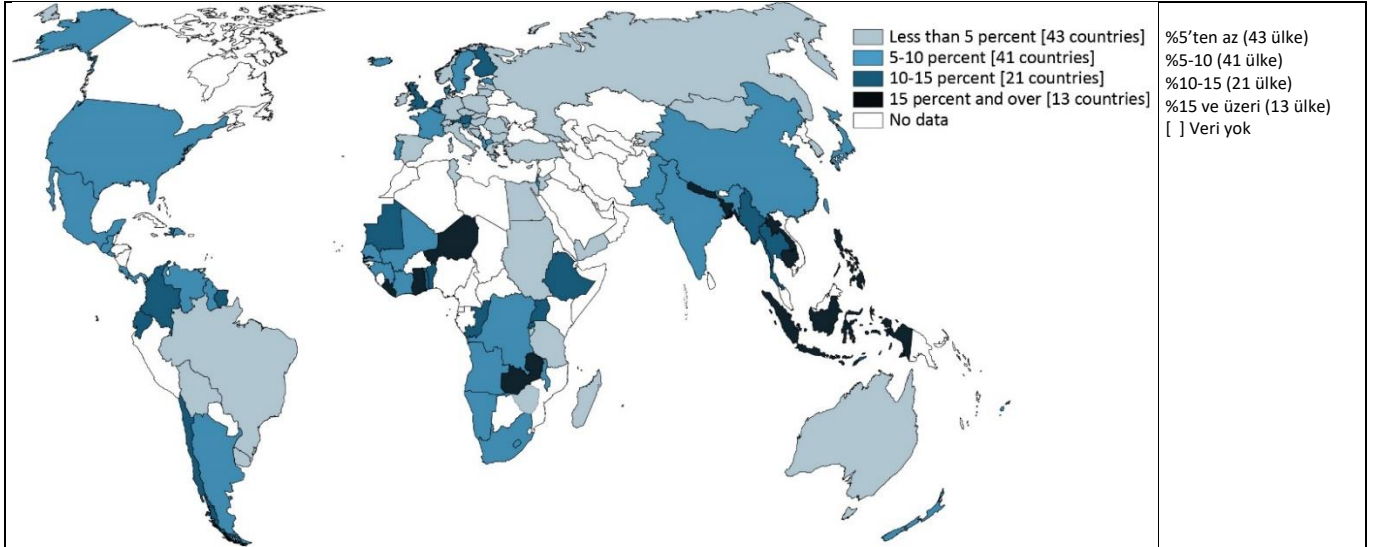
Ev eksenli çalışanlar, ev temelli çalışanların bir alt kümesidir. Ev eksenli çalışanlar, evden çalışmaya ek olarak, istatistiksel bakımdan çalışan veya bağımlı yüklenici olarak tanımlanmaktadır. ILO tahminlerine göre 2019 yılında dünyada 260 milyon ev temelli çalışan var ve küresel istihdamın %7,9’unu temsil etmektedir. Bu tabii ki, COVID-19 küresel salgınından önceki rakamdır. 2020’ye ait rakamlar elde edildiğinde, ev temelli çalışan sayısının 2019 rakamlarının çok ötesinde olması beklenmektedir.

Verilerin mevcut olduğu ülkelerin çoğunda, ev temelli çalışanlar tüm çalışan kişilerin %10’dan azını, ancak 13 ülkede işgücünün %15’ten fazlasını teşkil etmektedir. Asya ve Pasifik bölgesi, dünyadaki tüm ev temelli çalışanların (166 milyonu aşkın) yaklaşık %65’ini oluşturmaktadır (bkz. Şekil 1).

Düşük ve orta gelirli ülkelerde ev temelli çalışanların çoğu kendi hesabına çalışanlardır; ancak yüksek gelirli ülkelerde ise, ücretli çalışanlar en büyük gruptur. Ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyine dayalı olarak aralarındaki mesleki farklar dikkate alındığında, bu farklar şaşırtıcı değildir. Üst gelirli ülkelerde yönetim, profesyonel ve teknik meslekler toplam istihdamın

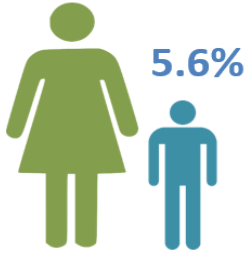
%53'ünü oluştururken, bu grup, orta gelirli ülkelerde istihdamın %31'ini, düşük gelirli ülkelerde ise %12'sini oluşturmaktadır

Şekil 1. 2019 veya en son yılda ev temelli çalışanların yüzdesi

Kaynak: 118 ülkenin hanehalkı araştırmalarına dayanan ILO hesaplamaları.

11.5%

5.6%

Ev temelli çalışanların çoğu kadındır. ILO tahminlerine göre, 2019 yılında 147 milyon kadın ve 113 milyon erkek evden çalışmış; kadınlar tüm ev temelli çalışanların %56'sını oluşturmuştur. Kadınların evden çalışma eğilimi (%11,5) erkeklerinkinden (%5,6) çok yüksektir.

Ev eksenli çalışma evde vuku bulduğundan, büyük ölçüde toplumsal cinsiyete dayalı bir üretim biçimi olması şaşırtıcı değildir. Dünyanın her yerinde ücretsiz bakım işlerini kadınlar yüklediğinden, bir kısmı da evden çalışmayı gelir getirici fırsatlar ile bakım sorumluluklarını birleştirmenin yolu olarak görmektedir, gerçi bu çoğunlukla gün boyunca çalıştığı sürenin daha da uzamasına yol açmaktadır. Yine de evden çalışma fırsatını kadınlar ve esneklik arayan erkekler, ayrıca ücretli çalışma olanakları daha az olan engelli çalışanlar tarafından memnuniyetle karşılamaktadır.

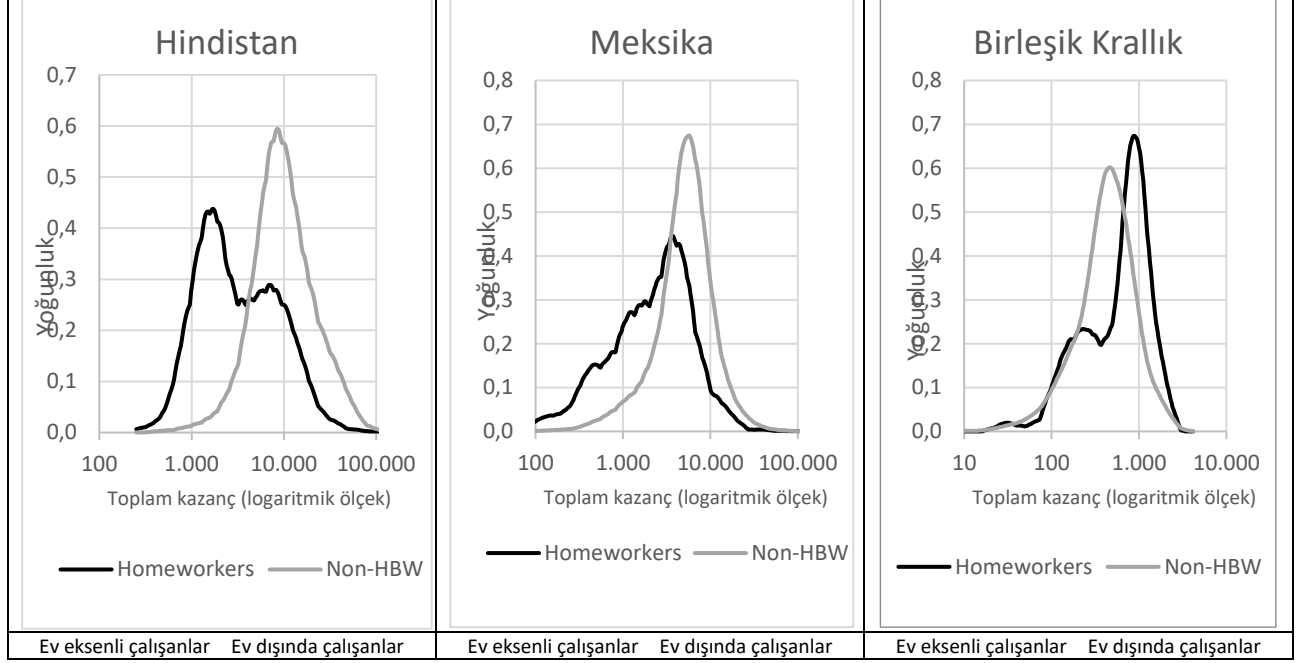
Ev eksenli çalışmanın yararları nelerdir? Riskleri nelerdir?

Ev eksenli çalışanlar heterojen bir kategoridir; yoksul endüstriyel ev eksenli çalışanlardan yüksek vasıflı uzaktan çalışanlara uzanan bir yelpazede yer alırlar; ancak hepsi de evden çalışmanın etkileriyle uğraşmak zorundadır.

Şekil 2'de, Hindistan, Meksika ve Birleşik Krallık olmak üzere üç ülkede ev eksenli çalışanlar (siyah) ile ev dışında çalışanların kazanç dağılımları gösterilmektedir. Hindistan ve Meksika'da ev eksenli çalışanlar genellikle hint sigarası sarmak veya el emeği eşyalar üretmek gibi endüstriyel ev eksenli görevler yapmaktadır ve kazançları ev dışında çalışanlarınkinden daha düşüktür; gelir dağılımı, alt uca doğru yığılmış biçimde çarpıktır. Ancak, özellikle Birleşik

Krallık'ta daha belirgin olmak üzere, kazançları ev dışında çalışanlardan daha yüksek olan profesyonel ve yönetici uzaktan çalışan kategorisinde ev eksenli çalışanlar alt kümesi de mevcuttur.

Şekil 2. Hindistan, Meksika ve Birleşik Krallıkta kazanç yoğunlukları (toplam kazanç)

Not: Ev dışında çalışanlar, ev temelli çalışan olmayanları kasteder. Yatay eksen kazançları (logaritmik ölçekte), dikey eksen ise, belirli bir ücret düzeyinde çalışan sayısını temsil eden "çalışan yoğunluğu"nu göstermektedir.

Kaynak: Periodic Labour Force Survey (India, 2018), Encuesta Nacional de Ocupación y Empleo (Mexico, 2019 Q4), Labour Force Survey (United Kingdom, 2018).

Yine de, eğitim, yaş ve meslek kontrol altında tutulduğunda, hemen hemen tüm ülkelerde, hatta yüksek vasıflı meslekler dahil olmak üzere, ev eksenli çalışma ücret açığı vardır.

Ev eksenli çalışanlar Birleşik Krallık'ta %13, Amerika Birleşik Devletleri'nde %22, Güney Afrika'da %25, Arjantin, Hindistan ve Meksika'da ise yaklaşık %50 daha az kazanmaktadır. Sadece İtalya'da küçük bir ev eksenli çalışma ücret fazlası vardır, ancak çalışılan süre (saat olarak) kontrol edildiğinde o da ortadan kalkmaktadır.

Çalışma saatlerindeki esneklik, ev eksenli çalışanların bu çalışma biçimini seçmelerinde önemli bir neden, ve belki de ev eksenli çalışmanın en büyük yararlarıdır. Endüstriyel ev eksenli çalışanlar ve dijital platformda çalışanlar için, işin çok az olduğu veya hiç olmadığı günler ile çok yoğun iş dönemleri birbirini takip edebilmektedir. Uzaktan çalışanlar içinse, başlıca kaygı, çalışma saatleri ile kişisel ve aile zamanı arasındaki çizginin bulanıklaşmasıdır.

Endüstriyel ev eksenli çalışanlar ve ev temelli dijital platform çalışanları bakımından çok önemli sosyal koruma açıkları mevcuttur. Bazı durumlarda, bu kategorilerdeki çalışanlar sosyal güvenlik mevzuatı kapsamında olsalar dahi, kanun uygulanmamaktadır. Bunun

sonucunda, bazı ülkelerde ev dışında çalışanlarla karşılaştırıldığında, ev eksenli çalışanlar aleyhine sosyal koruma kapsamı açığı %40'lara ulaşmaktadır.

İş sağlığı ve güvenliği bakımından en önemli riskler, alet, kimyasal veya ürünlerin (örneğin ayakkabı zıkmı) kullanılmasından doğmaktadır; çünkü bunlar ev ortamına uyarlanmış değildir ve koruyucu ekipman ve güvenli uygulamalar eğitimi olmadan kullanılmaktadır. Çalışma yalnız ev eksenli çalışanı değil, diğer hane üyelerini de etkilediğinden risk katlanmaktadır. Dijital platform çalışanları için, içeriği denetleme görevine ilişkin ilave risk de vardır; örneğin şiddet veya pornografi içeriğinin dijital materyalden ayıklanması gibi. Uzaktan çalışanlar, diğer ev eksenli çalışanlar gibi, kas-iskelet bozukluklarına yol açabilecek ergonomik tehlikeler ve sosyal yalıtılmışlık nedeniyle psiko-sosyal risklerle karşı karşıyadır.

Örgütlenme, ev eksenli çalışanlar için uzun zamandır büyük bir zorluk teşkil etmektedir. Birçok ev eksenli çalışan, kendilerini çalışan olarak görmemektedir, yasal haklarına ilişkin genel farkındalığa sahip değildir ve evlerinde yalıtılmış durumdadır. Ev temelli dijital platform çalışanları da, bunlara ek olarak coğrafi dağılımı getirdiği zorluklarla karşı karşıyadır. Bazı ülkelerde, ev eksenli çalışanların sendika kurmaları kanunla önlenmektedir çünkü serbest çalışan olarak sınıflandırılmakta veya ait oldukları meslek kategorisi iş mevzuatı dışında kalmaktadır.

Ev eksenli çalışanlar, ev dışında çalışanlara kıyasla eğitime erişimleri daha azdır; bu da onların kariyer olanaklarını etkileyebilmektedir. Verilere göre, uzaktan çalışanlar eğitim fırsatlarından daha az yararlanmaktadır ve endüstriyel ev eksenli çalışanlar için daha az eğitim fırsatı mevcuttur. Dijital platform çalışanları için, eğitim enformeldir ve tipik olarak kendi girişimleriyle ve giderleri kendileri tarafından karşılanarak alınmaktadır.

Ev eksenli çalışma konusunda diğer bir önemli risk, kayıtdışılık düzeyinin yüksek olmasıdır. Düşük ve orta gelirli ülkelerde, ev temelli çalışanların neredeyse tamamı (%90'ı) kayıtdışı çalışmaktadır. Endüstriyel ev eksenli çalışma ayrıca, 14 yaş altı çocuklar dahil olmak üzere, çocuk işçiliğinin kullanılmasıyla da ilişkilidir.

Ev eksenli çalışanlar için insana yakışır işlerin sağlanması

177 sayılı Sözleşme ve eşlik eden 184 sayılı Tavsiye Kararı, ev eksenli çalışanlar ile diğer ücretliler arasında eşit muameleyi desteklemekte ve böylelikle, açıkça ifade edilmemiş olsa da, ev eksenli çalışmayı insana yakışır iş kaynağına dönüştürme hedefini gütmektedir. Yine de, 177 sayılı Sözleşme'yi sadece 10 ILO üyesi ülke onaylamış durumdadır ve çok az sayıda ülkenin ev eksenli çalışmaya ilişkin kapsamlı politikası vardır. Genellikle, alınan önlemler yalnız kısmi çözümler getirmektedir.

Örgütlenme özgürlüğü ve toplu pazarlık hakkını etkili biçimde sağlamak, tüm ev eksenli çalışanlar için harika bir sonuç olacaktır. Bun ek olarak, başta endüstriyel ev eksenli çalışanlar ve ev temelli dijital platform çalışanları olmak üzere, kayıtdışılıkla mücadele etmek gerekmektedir. 2015 tarihli ve 204 sayılı Kayıtlı Ekonomiye Geçiş Tavsiye Kararı, kayıt altına almayı teşvik etmek üzere üye devletlerin benimseyebileceği politikalara ilişkin rehberlik sağlamaktadır. 2006 tarihli ve 198 sayılı İstihdam İlişkisi Tavsiye Kararı ise, yanlış sınıflandırma

riskini azaltmaya yönelik olarak, istihdam ilişkisi bağlamında iş yapan çalışanlar için etkili koruma sağlamaları için üye devletlere rehberlik sağlamaktadır.

Endüstriyel ev eksenli çalışma ve onu çevreleyen yoksullukla mücadele için, tüm cephelerde eşgüdümlü politika eylemi gereklidir; eylemler, bu türden çalışmanın görünürlüğünü artırmakla başlamalı, yasal korumayı genişletmeli, mevzuata uymayı artırmalı ve ev eksenli çalışanların kendi haklarına ilişkin farkındalıklarını yükseltmelidir. Yazılı sözleşmeler, kanunların uygulanması bakımından kritik önem taşımaktadır. Belirli bir görevi tamamlamak için gereken standart süreyi belirlemek üzere zaman ve hareket etütleri kullanmak ve karşılık gelen çalışma saati için ödenecek ücreti belirlemek suretiyle, adil parça başı ücretler belirlenebilir. Aşırı kısa teslim sürelerini önlemeye yönelik önlemlerle birlikte, adil parça başı ücretler, çalışma süresine sınırlamalar getirmeye katkıda bulunabilir ve ev eksenli çalışmada çocuk işçiliği vakalarını azaltabilir. Çocuk işçiliği ayrıca, okula devam için teşvik olarak yoksul ailelere nakit veya aynı transfer sağlamak suretiyle azaltılabilir. Ev eksenli çalışanların çalışma yerlerinin sağlık ve güvenliğini artırmaya yönelik uygulamalı önlemler getirilmesinde hükümetler ile sosyal ortakların işbirliği yaptıkları örnekler vardır.

Ev temelli dijital platform çalışanları bakımından, faaliyetlerinin sınır ötesi doğası, hangi hukukun geçerli olduğuna ilişkin özel sorunlar yaratmaktadır. Ayrıca, örneğin sözleşmelerin (hizmet koşulları) anlaşılır dilde sunulması ve çalışma koşullarını izlemek üzere ürettikleri verilerin kullanılması gibi, dikkat gerektiren bazı politika alanları da mevcuttur. Adil ücretler belirlemek üzere kullanılacak zaman ve hareket etütleri, platformda çalışmaya uygulanabilir. Platformlar ayrıca, içerik denetleme işinden kaynaklanan psiko-sosyal etkilerle mücadele için çözümler geliştirmede, hükümetler ile işbirliği yapabilir.

Uzaktan çalışanlar bakımından, politika belirleyiciler en çok, uzaktan çalışanlarda yasal farkındalığın artırılması dahil, kanunun uygulanmasını sağlamaya özen göstermelidir. Özellikle, ev eksenli çalışanlar ile işverenin tesislerinde benzer işi yapan çalışanlar arasında eşit muameleyi sağlamaya dikkat edilmesi gerekmektedir. Sosyal yalıtılmışlığın olası riskleri dikkate alındığında, psiko-sosyal riskleri azaltmak için özel önlemler geliştirilmelidir. Çalışma süresini sınırlamak ve çalışma yaşamı ile özel yaşam arasındaki sınıra saygı gösterilmesini sağlamak üzere “bağlantıyı kesme hakkı”nın getirilmesi, önemli bir politika önlemdir.

Çalışma müfettişliklerinin, ev eksenli çalışma ve ilgili korumaların nasıl uygulanacağına ilişkin özel eğitime gereksinimi vardır. Buna ek olarak, tüm ev eksenli çalışanlar, sosyal güvenlik kapsamından yararlanmalı, üretkenlik, istihdam olanakları ve kazanma kapasitelerini artırabilecek eğitime erişimleri olmalıdır. Son olarak, tüm ev eksenli çalışanlar için kaliteli çocuk bakımının sağlanması önemlidir; üretkenliklerini artırır, iş-yaşam dengesini destekler ve endüstriyel ev eksenli çalışanlar için yoksulluk döngüsünün kırılmasına yardım edebilir.

Hükümetler, işçi ve işveren örgütleri, mevcut oldukları yerlerde ev eksenli çalışanlar ve işverenlerinin dernekleriyle işbirliği yaparak, ev eksenli çalışanların haklarının korunmasında öncü role sahiptir. Sendikalar ve işveren örgütleri de, farkındalık artırma girişimleri ve toplu pazarlığa katılım dahil olmak üzere, kritik role sahiptir. Ev eksenli çalışanların dernek ve kooperatiflerinin başarı öyküleri, ev eksenli çalışanların çalışma koşullarını ve yaşamlarını nasıl iyileştirdiğini ortaya koymaktadır. Küresel tedarik zincirlerindeki öncü şirketler, ev eksenli

Çalışanların alışma koşullarının iyileştirilmesine yönelik özel sektör uygunluk girişimleri yoluyla önemli katkıda bulunabilirler.

COVID-19 küresel salgını tüm dünyayı vurduğunda, dünyadaki işçilerin çok büyük kısmı, hem işlerini hem de canlarını korumak için, neredeyse bir gecede ev eksenli çalışana dönüştüler.

Ev eksenli çalışmanın önümüzdeki yıllarda büyük önem kazanacağına kuşku yoktur.

Hkmetlerin, işçi ve işveren örgütleriyle işbirliği halinde, 177 sayılı Sözleşme ve 184 sayılı Tavsiye Kararı'nın rehberliğine uymak ve ister Endonezya'da hintkamışı lifi rsn, ister Gana'da karite yağı retsin, ister Mısır'da fotoğraf etiketlesin, ister Uruguay'da maske diksin, isterse de Fransa'da uzaktan çalışıyor olsun, tüm ev eksenli çalışanların grnmezlikten çıkarılarak insana yakışır işe geçiş yapmalarını sağlamak için birlikte çalışmalarının zamanı gelmiştir.